

РЛШ 6 (12/11)
В-48

В. ВИННИЧЕНКО

МАЛЕНЬКА
РИСОЧКА

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

— РУХ —

КРАТКИЙ ПАСПОРТ КНИКИ

+

№ МГБ-У.В. № 2481001

Автор Винниченко В.

Название Миссия в СССР

Место, год издания Л., 1927

Кол-во стр. 240.

- " - стр. листов _____

- " - иллюстрации _____

- " - карт _____

- " - схем _____

Том _____ часть _____ вып. _____

Консульт _____

_____

_____

21.04.90

Примечание:

Л. Миссия

В. ВИННИЧЕНКО

МАЛЕНЬКА РИСОЧКА

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

| 891.79-3 |

elib.nplu.org

КИЇВ—1927

Трест- „Київ-Друк“, 8-ма друкарня,
вул. Л. Толстого, № 5.

Укрголовліт № 2481(2438)   Зам. 42.—4.000

Маленька рисочка

Виривок з споминів

Так. От тепер уже кінець!

Живжикуватий ротмістр подув на мій підпис, задоволено потер руки і звернувся до двох жандармів, що стояли біля порогу:

— В камеру для арештованих!

І хитнув на мене головою. А салдатам коротко кинув.

— Ви можете йти.

Салдатики хапливо повернулись наліво кругом і, не глянувши на мене, поспішно вийшли. Яке їм діло до мене? Вони своє зробили, у «старшого» є «бумага» за обшлагом рукава, арештант не втік, начальство ще, диви, «благодарность» скаже Раз-два! Весело затупотіли їхні ноги у сінях. А мене двоє жандармів повели через усю станцію в камеру. На пероні було пусто, тільки заклопотано і прудко ходив якийсь панок у жовтих черевиках. В тому панкові не було нічого особливого, але, глянувши на нього, я почув, як мені по тілі ознобом пройшла туга. Я почув, що мені, дійсно, кінець. Нічого надзвичайного не було в тому панкові, але він був схожий на одного «сватка» зі Львову. А «сваток» той теж нічого визначного не мав у собі, він колись позичив у мене двадцять корон і завжди якось непомітно умів зникнути з моїх очей.

Але тут на пероні між двох жандармів, я раптом почув, який любий, який близький став мені «сваток». Як зворушливо мило він позичав тоді у мене двадцять корон і присягався, що на другий день—«пункт»!—принесе мені їх! О, як би я хотів мати спромогу що-дня позичати йому по сорок, по сто корон. Я б навіть не ходив у ту кав'ярню, де він за ті гроші пив би свою каву з «тістечками».

— Не останавлюватъця! Не останавлюватъця!

Жандарм навіть злегка підпихнув мене.

То правда,—чого зупинятись? Прощай, мій любий alter-сватку в жовтих черевиках!

По рельсах ходила чорна курка з обвислим червоним гребінем. Вона собі спокійнісінько, немов на затишному смітнику, ходила між рельсами, щось збирала. Дурна курка.

Смішна, глупа курка, як би я хотів бути на твоєму місці!

— Не останавлюватъця, вам говоритьця. Що там любопитного такого?

Справді, що там «любопитного» в тому, як по рельсах вільно, неначе бавлячись, бігає паровоз? Або в тій далекій смужці лісу на обрію? Якась Галичина, країна визиску, насильства і нужди.

Швидше в камеру!

—Направо!—підказав мені ззаду той же жандарм, а другий швиденько випередив мене і озирнувся.

Але я зупинився ще раз. Мені хотілось подивитись на небо. В йому нічого не могло бути «любопитного», я це знав, але все-таки хотілось глянути, яке то воно синє, та чисте, та глибоке.

І не довелось: озирнувшись, я вступив очима якраз у лице заднього жандарма. Воно дивилось на мене з таким виразом, що я проти волі мусів зупинитися на ньому.

Ось давно вже поділила нас слоюста стіна часу, багато в мозковій фотографії перебувало всяких облич, а те лице на порозі дверей так і стоїть мені перед очима, немов живе. Виразно бачу трохи підняту верхню губу і рідкі, великі зуби. Борода посмикана, чорна, з сивиною на кінцях. Ніс придавлений, широкий. Але головне—очі. Маленькі, калмицькі, заглиблені вони на мене дивились з таким чуттям, з яким може дивитись, наприклад, селянин, піймавши злодія в коморі й ведучи його на розправу.

— Просим покорніше!—повів він, пам'ятаю, рукою на сходи, що вели кудись угору.

Іронія не з веселих!

— Степанюк, іди вперед!

Степанюк мовчки хитнув мені білявим, змученим лицем і пішов по сходах.

А за мною важко затупали ноги «калмика». Симпатична фігура!

Та й місце, куди вони мене вели, цілком пасувало до мого начальства. Брудні понурі сходи, сірі казенні стіни. Що дивного буде, як ми раптом опинимось перед якоюсь ямою, куди вони мене й запросять плигнути вниз головою, або я як собі вже сам схочу

Та й то ще добре. А як «калмик» почне по шматочку мене туди спроваджувати,—одріже руку й кине; потім другу—і знов кине, так до кінця. А як одрізатиме голову,—з жалю зідхне, що так хутко кінчився я.

У всякому разі, судячи по очах, настрій «калмика» був відповідний до того.

— Ключ есть? Одмикай!

Яма не яма, а... щось, може, й оригінальніше за яму.

Перш усього на мене війнув дух «параші», цвіли, салдатського хліба; теплий густий дух, як вода в стоячому ставку у спеку.

А коли я, підіпхнутий «калмиком», ввійшов у середину, то аж тоді вже почув, що ось де справжній кінець. Тут уже не могло бути ніякого сумніву!

В цій... ямі не було кутків. Вона була вся кругла, як баня на церкві, як шапка, якою накрили молоденького горобчика. Вікон також не було, тільки внизу під столом була дірка, схожа на скибку коло мутного світла. Та дірка виходила—як я потім довідався—на перон і як-раз під покрівлю його. Справа—ліжка, над діркою—стіл, проти ліжка—канапа, коло дверей—«параша». Усе.

— Так...—сказав я і сів на ліжку.

Що ж далі?

Жандарми для чогось зазирнули під стіл, канапу, ліжку, пошепотіли між собою і «калмик» вийшов. Степанюк лишився. Позіхнувши він скинув кашкета, обережно поклав його на канапу, а сам сів поруч з ним.

Я сидів і наче ще чогось чекав. Не може-ж бути, щоб оцим усе й скінчилось. Для чогось же хвилювались вони, дивились на мене очима, повними ненависти?

— Мене довго тут держатимуть?—спитав я Степанюка.

— До надлежного розпораженія,—зідхнув і гикнув Степанюк. (Він усе зідхав, гикав і понуро задумувався).

— А коли ж то розпоряженіє буде?

— Со временем...

Арештований яко галичанин, я повинен був не зрозуміти, що він сказав.

— Що то значить: «со временем»? Я по-російському не розумію.

— Када нада, говорю, тада й розпорядця... От го і значить...

Він знов гикнув.

— Ви, часом, не з дохтуров?—спитав він несподівано.

— А що таке?

— Та от страдаю желудком... Гикавка і зморює так, що просто пропадай... Ссе день і ніч у желудку...

Ах, бідний хлопе! Мене теж ссало, тільки не в желудку, а в грудях. І теж, мабуть, буде й день, і ніч ссать.

— Ні, я не з дохторів...—сказав я і встав. Кругла шапка гнітила мене, мені було тоскно, душно.

— А иншої камери немає тут?

Жандарм мовчки покрутив головою,—він був занятий своїм ссанням в желудку.

Так. Що ж робити?

На столі стояла величезна карафка з водою і склянка. Я налив води, випив: А далі?

— Слухайте, може б ви мені принесли книжок і лампу?

— Не полагається книжок...—глухо одловів жандарм.

І знов, яко галичанин, я не зрозумів його.

— Що то есть «не полагається».

— Ото, що сядьте та сидіть.

Він змінив позу, витягнув ноги і схилив голову набік. В ямі була напівтьма, але я бачив все-таки, що чоловікові погано.

Я замовк і знову сів на койку. Чути було, як чохкав і клацав колесами паровоз на станції, під вікнами хтось кричав і здалека йому відповідали. На путі,

мабуть, і досі ходить та сама курка, а хазяйка цесь шука її. А шукаючи стрілася з сусідкою й заговори-лась, мрійно склавши руки під грудьми. На паровозі стоїть замацапурений машиніст і задумливо дивить-ся на курку.

Ясно, тепло, об вишаровані рельси розбивається пучками пекуче, сліпляче сонце.

І це все поруч, за два кроки від нас, від цієї хму-рої півтьми, від цього смороду, мене і гикаючого жандарма!

Я знов устав і почав ходити. Але ходити було ніде: три кроки вперед, три назад. І неодмінно зачепиш за ноги жандарма.

Але я все-таки ходив, вперто і тупо.

— Сядьте, господин...—тихо сказав, нарешті, жан-дарм.

— Та що буду робити?

— Будете ходити собі, як Мінасов прийде..

— Це цей, що... був з нами?

— Атож. Старший наш. Його зміна буде... От і будете ходити собі... А мені то в желудку оддається... Прошу вас...

Я сів. Так мого «калмика», значить, звать Міна-совим і він старший.

— А він мене не задушить, цей ваш старший? Щось він дуже сердитий.

Жандарм нічого не одповів, але мені здалося, ніби він посміхнувся.

— Га? То у вас як—«полагається» чи ні?

Степанюк гикнув, підтягнув під себе ноги й з усиллям сказав.

— Не любить він вашого брата, то правда... Не симпатичний здорово до вас...

Я в тому не сумнівався.

— Через що ж то так?

— Сина ви йому спортили... Як саме?.. А так... В революцію заманили... Хороший такий був парнюга і спортили. Вдарився в книжки, розговори всякі... Всього по вашій часті, значить. Ну, й за... ох, смокче ж як, прости господи!. ху!—та й запраторили хлопця у холодні края.. Сам батько старався. Служака верний, то правда... Ну, з того времені як попаде кого з вас, уже, звиняйте, мармаладом не вгощає.

Степанюк помалу виняв з кешені папірчик, розгорнув його, висипав собі в рот якийсь порошок і залив водою.

А я думав про «спорченого» сина і старанного батька. Приємний буде мені компаньйон під цею шапкою!

— А коли черга Мінасова?

— Ввечері, в шість часов.

Дійсно, о шостій почувся стук у двері. Прийшов Мінасов. У нас уже горіла лямпочка, хоч я ще бачив крізь дірку на рельсах блискучі смуги червоного сонця.

Мінасов, як ввійшов, зараз же пильно й уважно оглядів мене, немов хотів сказати: «а ну, який ти єсть, дай роздивитися». Мабуть, я йому вподобався, бо він задовслено потер руки і повернувся до Степанюка. Щось пошепотівши тому на вухо, він голосно сказав:

— Та не спізняйся... Ну, іди.

Степанюк вийшов. Мінасов знов потер руки, але ще з більшим смаком, повернувся до мене і мовчки, хитро підморгнув. Немов ми лишились сами для якоїсь таємної спільної справи, про яку раніше умовились.

Признаюсь, мені неприємно йокнуло в грудях од цього загадкового вступу.

Але я зробив досить удачну здивовану міну й сказав:

— Що таке? Чого ви моргаєте?

Мінасов задоволено засміявся, як людина, яку не так-то легко розгадати.

— Книжочки везли? Га?—з дружелюбним виглядом ступив він до мене...

Я хутко подивився на його руки,—ні ножа, ні револьвера немає. Але я все-таки міцніше уперся ногами в землю й задом об стіл і чекав.

— Ви чого так дивитесь на мене?—засміявся Мінасов.—Я чоловік смирний, я люблю революціонерів... Давно уже у нас їх не було, в цій хатинці. А хороша кімнатка? Га? Хе-хе-хе!. Один єврейчик тут сидів, так йому так ловко було тут, що співать почав. Спервоначала трошки сердився... От так, як ви зараз, а потім почав співать. Йй-богу! Веселий такий став. І не довго був—місяць чи півтора. А так спонравив цю комнатку, що й їхать не хотів. Та нада було... Од нас прямо в жовтенький домик поїхав... Хе-ха-хе! Знаєте, що то таке? У вас, австріяків теж, мабуть, єсть... Як то по-малоросійськи сказать, щоб ви пойняли... Хата така велика, жовта, а там сидять сумашедші, чи як то по-малоросійськи... От не знаю... Сам я з малоросів, а от цього слова не знаю.

— П'яні, мабуть...—сказав я

«Калмик» гостро зиркнув на мене, але я дивився на нього з таким простодушним інтересом і нерозумінням, що він аж з легкою досадою крутнув головою.

— А, ні! Які там п'яні... Ну, як називаються ті, що з ума, з розуму сходять?.. Скажені. Га? Такі, що верзуть, що попало?

— А-а! Ті, що з розуму сходять! Закохані?—Мінасов знов глянув на мене.

— Ви, паниченьку, чи дуже дурні, чи дуже... розумні? Га?

Я волів бути дурним і здивовано подивився на нього.

— Та чому?

«Калмик» не знав, що сказати. Ага, серденько, укусив? Ти, мабуть, ще й не знав, що глупота найкращий панцир. Я непорозуміло дивився на «калмика», а він мовчки шукав чогось на моєму лиці.

— Та так і не розумієте, що я кажу?—раптом спитав він.

— Ні, не розумію.

Він дрібно засміявся й легенько похльоскав мене по плечі.

— Ну, то й не треба... Не треба, кажу... Хе-хе-хе!

І знов подивився на мене своїми маленькими, дуже блискучими очима.

Я програв. Ну, добре ж! Коли так, то ось же й тобі.

— А і ваш синок у цій хатинці сидів? — теж з приємною посмішкою несподівано спитав я.

Жандармові моментально злетів сміх з лица. Очі стали страшні—прозорі, гострі, він аж вирівнявсь і зблід. Я почув, що в мені сильно забилося серце і, пам'ятаю, проти волі озирнувся круг себе. Крім карафки на столі, не було нічого підходящого.

— Ага, Степанюк уже сказав,—вмить майже спокійно муркнув жандарм і, знов посміхнувшись, додав:—у цій сидів, у цій самій! І синок мій тут сидів. Кланяйтесь, як стрінетесь. Тільки от та біда, що всі з цеї хатинки їдуть чогось у жовтий домок... Не знаю, чи приведе бог зустрітись вам... Не знаю...

Я мовчки посміхнувся. Але цей старий жандарм

десь не мало бачив таких посмішок. О, чого він не бачив тут у цій «хатинці»! Чого тут не діялось!

— А у вас і часики є!—раптом сказав Мінасов, хитнувши мені на груди.

Я здивувався.

— А що ж тут такого? То мій годинник. Ви на годинник показуєте?

— На годинник, на годинник... Не помагається.. А ну, покажіть. Загранишний?

Я не розумів, до чого він хилить, але виняв і показав: це був дарунок одного мого приятеля, чорний, тонкий, як карбованець, годинник.

— Ловкі часики!.. Треба в контору забрати... Пс-жалуйте сюда...

Я поклав годинник у кешеню і спокійно сказав:

— Мені офіцер дозволив мати його при собі. Я ще не такий дурний, щоб таким способом дав себе ограбувати.

Я це сказав навмисне, мені цікаво було подивитись, що він зробить і що може зробити. А коли ударить,—тим краще, я не поїду в «жовтий домик». І навіть скося зміряв проміжуток між моєю рукою й карафкою.

Але Мінасов тільки засміявся.

— Гарячий який!.. — навіть задоволено сказав він. — Ну, носіть при собі, носіть... Як будете їхати в «жовтий домик», сами подаруєте... Часики ловкі... У мене єсть синок в сищиках, так йому подарочок би. Он любить такі вещички... Що? Не подаруєте? Хе-хе-хе!.. Подаруєте!..

Я одсунувсь до ліжка і ліг.

— Спатки схотілось? Ну, спіть, спіть...—добродушно згодився жандарм.

Я нічого йому не одповів і заплющив очі. До станції підходив поїзд. Койка моя дрібно струсилась підо

мною, на пероні чувся гамір, біготня, крики. Можливо, що в цьому поїзді приїхав хто-небудь з *своїх*. Він має вигляд строгого, чепурного німця і солідно йде за носильщиком, який несе його міцний і дорогий куфер. Він і не знає, що над головою його лежить такий же «чужоземець». А якби знав, то що? Через годину він летітиме туди, куди мене повезуть. А *коли* вони мене повезуть?

Я розплющив очі й подивився на жандарма. Він сидів проти мене на канапі й мовчки, чудним поглядом дивився мені в лице.

Я знов заплющився. Цікаво, чи довго він так дивитиметься? І що він хоче тим дурним своїм поглядом добитись? Прошу, прошу,—дивись хоч всю ніч! Тільки чорта з два ти чогось доб'єшся від мене. Днів через три-чотири мене одвезуть у Київ і твоє старе, чорне од злости, серце так і не потішиться.

У Києві, розуміється, зараз у тюрму. «Женській уголовний коридор, мужской корпус», маленькі камери, спів вечірний, тужний, рідний; обличчя в «вовчках», дорогі та близькі.

Я знов зиркнув на «калмика». Він так само не зводив з мене упертого, чудного погляду.

Що він мене гіпнотизує, чи що старий катюга? Чого він хоче, стерво калмицьке?

А в тім, прошу,—дивись, дивись!

Я посміхнувся. Посміхнувся і жандарм, тягучою, тонкою й хитрою посмішкою.

І проти волі, з злістю, я почув, як по мені пройшов несвідомий, тоскно-хвилюючий страх.

Що за легкодухість? Чого? Що він мені може зробити тим наївним поглядом? Хай собі дивиться.

Я рішуче повернувся до Мінасова спиною й постановив заснути. Я стомлений, мені треба спочи-

нути і тоді я буду міцнішим, спокійнішим, я сміятимусь з злого діда.

Гомін на станції стих. Дзвеніло тільки на телеграфі та десь дуже далеко і, наче хтось калошами по паркету, човгав паровоз.

Яка може бути година? Не більше семи-восьми. Тепер саме треба спати, в таку пору «він» не посміє мені нічого зробити.

А як візьме та накриє мене чим-небудь, щоб не чути було мого крику, і почне робити, що хоче? Од тої ненависти божевільної, жагучої, що стоїть в його очах, усього можна сподіватись. Раз він рішив не спати всю ніч, сидіти, не рухаючись, і не зводити з мене очей,—сила ненависти його мусить бути велика.

І тут же я помітив, що страшенно хочу спати. До сього часу не хотілось зовсім, а тепер так і мутило мозок.

Я й не зчувся, як заснув.

Скільки спав—я не знаю. Але, пам'ятаю, прокинувся не сам собою, а наче мене хтось тривожно і жалібно будив, наче скоїлось щось не поправиме коло мене і хтось ридав над тим.

Я хутко розплющив очі. І зараз же почув, як хтось позаду тихо схлипував і щось шепотів. Я, зціпивши зуби й боячись зробити найменший шум, став помалу повертати голову. Серце мені билось з такою силою, що страшно було, чи не чути його стуку.

Ось кругла стеля з жовтим кружалком від лампи... Шепіт так само переривається старечим схлипуванням і чути:

— По веліцей милості твоєї і по множеству щедрот твоїх... Яко раб... Прести і сохрани його...

Ліжко моє раптом рипнуло. Я замер в своїй позі з неприродно викрученою назад головою, але ждав, що буде.

Шепотіння на хвилину стихло й потім знову почувлось.

— Взбранной воеводе победительная...

Я зробив рішучий рух і повернув голову зовсім назад.

— Хе-хе-хе-хе!..—раптом розсипався по хаті на-смішкуватий, злорадісний сміх. А прямо перед моїм лицем було лице Мінасова. Він стояв на колінях, спиною до мене, але з поверненою у мій бік головою.

Він сміявся, як чоловік, котрий ловко піддурив і радів з того в лице піддуреному.

— Розбудив я вас? Га? Хе-хе-хе! Молився, знаєте, та сокрушався о гріхах. Заплакав трошки. Думав, не почувете, а ви почули. Дуже вже гірко плакав... За сина молився... хе-хе-хе!. Звиніть, що побезпокоїв. Не буду більше, не буду... От устану даже, спіть спокійно, спіть..

Він устав і сів на канапу, сміючись та поглядаючи не мене. А мені здавалось, що він тим поглядом хоче дізнатись, чи я вірю його сміхові. І чим більше він бачив, що я не вірю, тим злобніші ставали його очі.

Я одвернувся і знову ліг так само. Але заснути я вже більше не міг. Спочатку від того, що мені було чогось сумно. Сумно та й годі. І сум той в'язався з недавнім шепотом і хлипанням. Чого? Що за сантиментальність ідіотська?! Чи можна сумувати над сльозами крокодила, який жаліє, що втекла йому з пащі здобич? А ну, встань бо та ще обніми його та приголуб і пожалій. А він тебе за це постарється швидше до «жовтого домику» довести.

Але сум не відходив він мого ліжка. Навкруги стояла мертва тиша. Мабуть, була друга або третя година ночі, той час, коли навіть телеграфісти сплять, схиливши голови над апаратами.

Жандарм не рушився. Я теж. Десь із тиші ночі долітали рівномірні звуки — то, певно, працював якийсь завод.

Жандарм устав, підійшов до столу і дуже стукнув склянкою об карафку.

Я швидко повернувся.

— Ах, звиніть, я знов розбудив вас... Нечаяно стукнув. Спіть, спіть...

А очі уперто й важко дивились на мене.

Я зрозумів, що він уже не дасть мені спати.

Дійсно, до самого ранку він то стукав склянкою, то кашляв, чхав, ходив по хаті.

Спочатку я ворушився, але потім почав хропти. Він стука, а я хроплю.

Але, здається, він не вірив моему хропінню, бо частенько сміявся й прохав вибачення за шум.

О шестій рано прийшов Степанюк. Не повертаючись, я чув, як Мінасов показував на мене і щось шепотів.

Почався кошмарний, страшний час. Мінасов не давав мені вночі спати стуком. А вдень не одмінно що дві години заходив і теж будив, ніби за якоюсь справою. Голова моя була весь час гаряча й тяжка, тіло боліло, а нерви, здавалось, були не в середині, а поверх мене, так що кожний шорох боляче одбивався на них. Я ні про що не міг ні думати, ні згадувати, — єдине, що рятує ув'язнених. Мозок мій, здавалось мені, ставав усе меншим та меншим, от-от зщулиться до одного страшного пункту. Тоді я пропав. Зщулившись, він склеїться й тоді кінець усьому, все переплутається, змішається, забудеться, знищиться, — я поїду в «жовтий домок».

А Мінасов що-ночі провадив своє діло. Він теж не спав. Бо коли б же міг те робити? Він був увесь

жовтий, з зеленявими смугами під незвичайно хоробливо блискучими очима. Лице все обвисло й було вимучене. Але він все з більшим і більшим задоволенням поглядав на мене, все з більшою веселістю запитував, як мені подобається життя у них.

Спочатку я пробував жалітись офіцерові, який допитував мене, але що той міг зробити. Може те все робилось навіть з його згоди. Він же казав, що ось-ось мене повезуть звідци.

А повезуть! Я знаю, куди вони мене хочуть повезти. Але того не буде!

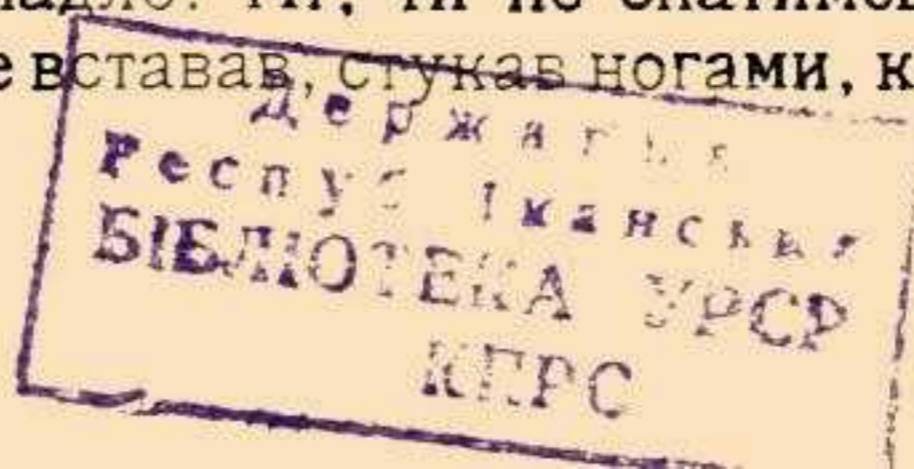
Я зціплював зуби й цілі дні та ночі сидів на ліжку в тяжкому дріманняю.

А Мінасов хіхікав і оповідав про тих, які були тут до мене, які так само, як і я, спочатку жалілись, лаялись, потім сиділи також на койці, поклавши голову на коліна. А далі раптом починали бігати по хаті. День-у-день, ніч-у-ніч, усе бігали. І вже зовсім не хотіли спати.

От не хотіли та й годі! Навіть не дрімали ніколи. Усе бігали та щось пильно думали. А там одного дня або одної ночі,—як з ким!—починали говорити таке, що й мала дитина зрозуміла б, що то ні до чого. Деякі тихенько при цьому сміялись, а деякі лізли битись, кричали, рвали на собі волосся. А один був, який неодмінно хотів виколупати собі пальцем око. Звичайно, в такому стані їх уже не могли тримати тут,—станція не лікарня,—їх одвозили у «жовтий домик».

Але були моменти, коли й я почував себе дужчим. Це бувало, звичайно, по півночі. Старий організм жандарма не витримував і він мимоволі засинав. А, чортове падло! Ні, ти не спатимеш!

Тоді я вже вставав, стукав ногами, карафкою, ходив

по хаті, грюкав, чим міг. І тоді в мене раптом прокидалось те, про що говорив мій кат. Я почував що мені хотілось страшенно кричати. Не кликати на поміч, не жалітись, а просто без ціли дико й любо заревти. Коли я схоплював в собі це бажання, я зараз зі страхом сідав на ліжко й затихав. А Мінасов лукаво посміхавсь до мене спухлим від бессоння, страшним лицем.

І той сміх знов підносив мене.

— Я вам перешкоджаю спати?—голосно питає я, встаючи й ходячи по хаті. — Вибачайте, але я так виспався, що мушу трохи проходитись. На прохід у двір ви мене не пускаєте, одже я хоч по хаті. Чудесна хатинка і оригінальна в ній будова! Правда!

Жандармові злипались старі, змучені очі, але він хитав головою і старався хіхикати.

Хіхікай, хіхікай, побачимо, чия візьме? Він мене руйнував, але він же мені й надавав сил. Ненависть, як і любов, давно вже сказано, рідні сестри і як одна, так і друга можуть щось дати. Я це побачив ясно тільки тоді. Моя ненависть була більша, ніж найжагучіша любов. Я чув кроки «калмика», як він ще важко й по-старечому вступав на сходи. Голс його я розпізнавав на пероні, коли він говорив до кого-небудь. На лице його я не міг дивитись без сладострасного, болючого пароксизму злости. Іноді годинами я сидів і чадно марив про те, як я наступаю йому на горло ногою і з гидкого роздутого лица його помалу видавлюється синій язик.

Я вже почав навіть скучати за ним, як він чогось довго удень не приходив.

І все те робилось мовчки й непомітно для чужого ока. Чи то мені так тільки здавалось? Та й кому би то було видно? Степанюкові? Він був зайнятий своїм жолудком та, мабуть, і звик уже до таких історій.

Офіцер? З ним ішла у мене комедія допитів, він знав тільки мої «показанія».

А більше я ніяких людей не бачив.

Раз по півночі я ходив по «ямі». Жандарм спав. Як я не стукав, як не кашляв він рішуче й безсило спав.

Я взяв склянку й стукнув нею об карафку. Жандарм тільки зробив невеличкий рух і ще дужче засопів носом. Голова його, як звичайно, лежала на поручні канапи, а руки стомлено звисли вздовж тіл.

А, стара гидота? Ти спиш! Ні, ти не спатимеш. Ми не спатимемо.

— Слухайте, вахмістре! — підійшов я до нього й злегка штовхнув рукою в плече. Він повернувся, але прокинутись не міг.

От узять схопить руками за горло і душить, душить до раювання, до крику щастя! А потім утекти...

І раптом я весь замер: та як я не подумав про це до цього часу! Утекти. Розуміється. Ключі від камери у нього в кешені: задушить, витягнуть ключі, одімкнути й тихенько вийти на сходи, знов замкнувши двері. А там... Просто йти на пограничну лінію! Хай вбиває погранична сторожа, але ліпше смерть у чистім полі, під любовними зорями, в напруженню і щастю боротьби, ніж у «жовтому домику».

Ні, душити не можна. Я був занадто слабкий. Він міг підняти крик і все пропало. Треба обдумати.

Я вже боявся його розбудити. Треба обдумати.

Я обережно ліг на ліжку і став міркувати. Зробити петлю, кинути йому на шию і зразу сильно затягнути. Але як закинути на шию? Голова лежить на поручні й не пустить до шиї. Я шарпну і йому затягне тільки ніс або рота.

— Хе-хе-хе! Не спиться? — раптом зачулось з канапи.

Я аж сів на ліжку. Невже він догадався?

Ні, по виразу лица нічого непомітно. Але лице вже не таке сонне. Е, це неможливо! Він буде висиплятися і не спатиме тоді, коли потрібно! Треба инакше!

І от почалась гарячкова потайна гра у мене. Я хотів його вимучити так, щоб він спав, як убитий. Я хотів підбадьорити його і для того удавав, що приходить мій кінець. Це, власне, мені не важко було робити, бо не знати, чи то був, дійсно, кінець чи гра. Я, справді, вже не хотів зовсім спати. Цілий день я ходив по ямі, іноді навіть забуваючи, де я і чого ходжу, чого хочу. Голова робилась все легшою, але вже не горіла, а палала. Часом мені здавалось, що у мене на плечах не голова, а великий язичок лямпі. І від цього мені було смішно й весело. Я говорив про це Степанюкові, а він пильно дивився на мене й гикав. А іноді зідхав і одвертався.

Мінасов же, дійсно, підбадьорювався й любовно поглядав на мене,—я давав йому велике задоволення. Він просто любувався мною й хіхікав радісно, щасливо.

А я теж хіхікав про себе.

Я вже винайшов спосіб. Коли він засне, взяти карафку, розмахнутись зо всеї сили і гепнути його просто по виску. Смерть буде моментальна. Приємно було би розтягнути її, подивитись ще в наповнені передсмертним жахом паскудні очі, але... не можна, не варто ризикувати.

Треба тільки не пити в той день води, щоб карафка була повна. Правда, вона солідна, казенна, але все-таки, хто знає якої міцности жандармська голова.

Я постановив:—цеї ночі. Сил більше немає. Ще кілька днів і мені кінець.

Моя постанова надала моєму вигляду, мабуть, ще більше виразности, бо коли в той вечір прийшов на свою чергу Мінасов, він аж руки потер, дивлячись, як я крутився по хаті.

— Гуляєте? Га?—спитав він хриплим від втоми, але уважним і задоволеним голосом.

— Гуляю!—радісно відказав я, не ховаючи радості, а, навпаки, підкреслюючи.

І його моя радість ще більше потішила.

— Гуляйте, гуляйте. Головка як ваша? Горить?

— Горить!—щасливо засміявся я і, раптом зупинившись проти нього, таємниче додав:

— А знаєте, я думаю, що мені хтось підмінив голову на казан з киплячою кашею...

Це його страшенно заінтересувало.

— Та невже?—скрикнув він.—Як же то так сталося?

— А так. Я спав удень, а хтось прийшов і взяв тихенько мою голову, а мені начепив гарячий казан з кашею. І замість мозку, тепер у мене сама гаряча каша... От штука!.. Ха-ха-ха!..

— Ха-ха-ха!..

Ми обое весело реготались і дивились один на одного гарячими, хитрими і пильними очима.

— Так ви собі тепер так і гуляєте з кашею?

— Так і гуляю. Раз-два! Раз-два!

І я почав марширувати по хаті. А Мінасов дивився за мною й щасливо сміявся.

Потім на мене раптом упала втома. Я сів і сперся головою об стіл.

— А ваша голова часом не спалить столу?—вмить заклопотано спитав жандарм.

Я злякано підвівся й подивився на стіл. Ні, він був цілий.

— Не сідайте більше, ходіть,—порадив мені жандарм.

— Ходити? Добре, я ходитиму.

І я почав ходити. Я ходив, співав, говорив усе, що мені приходило в голову, а Мінасов слухав, піддержував мене і непомітно для себе починав куняти. Голова його якимось відразу, як перерізана на горлі, впадала на груди і він на хвилину засинав. Потім, пробуджений моїм стуком або криком, підводив її, слідкував за мною і знову засинав.

Годині о другій стало зовсім тихо на станції. Останній поїзд пішов, грюкнули останні двері під низом, замовк дзенькіт телеграфа, тиша ночі залила усі куточки. Тільки я ходив під кам'яною шапкою і з гарячою головою, з нелюдським напруженням вів свою останню справу.

Жандарм уже спав, не чуючи нічого: ні стуку склянки об карафку, ні топота моїх ніг, ні мого кликання. Рот йому роззявився і рідкі, злегка почорнілі зуби вишкірялись, як у здохлої собаки.

Я кілька разів зупинявся, брав карафку і робив пробу. Заносив руку високо над головою й прицілювався. Так, помилки не буде: карафка впаде як-раз своїм масивним кінцем йому на висок, Тільки хрясне подла голова!..

Хай ще трохи, хай сон заволодіє цілковито станцією.

Сказати, що я думав в той час про волю, про те, як і куди бігти, про те, що з того вийде,—я не можу. Нічого я не міг думати. Те, все вийде само собою, мусить вийти.

Та, власне, і про це я не думав. Я нічого, краще сказати, не думав. Я знав тільки одно: ось я зараз візьму карафку, розмахнусь і станеться щось таке, що мусить статися. Більше нічого. І тоді голова не буде гаряча, не буде страшних пароксизмів у грудях, не буде безсоння. Я буду спати, спати, спати. Я по-